

спективу, чітко поставлених перспективних цілей, що мають бути відображені у системі планових і прогнозних документів, що у свою чергу обумовлює важливість розробки Концепції довгострокового соціально-економічного розвитку України і запровадження системи стратегічного управління соціально-економічним розвитком країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Program budgeting is on the reform Agenda across Europe and Central Asia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog-pfm.imf.org/pfmblog/2012/05/program-budgeting-is-on-the-reform-agenda-across-europe-and-central-asia.html>.

2. Program classification for performance-based budgeting: how to structure budgets to enable the use of evidence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ieg.worldbankgroup.org/Data/reports/performance_based_budgeting_bb.pdf.

3. Корнієнко Н. М. Аналіз показників дохідної та видаткової частин Державного бюджету України / Н. М. Корнієнко // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2015. –Т. 20. Вип. 5 – С. 231-235.

4. Корнієнко Н.М. Перспективне бюджетне планування у системі економічного розвитку / Н.М. Корнієнко // Економічний вісник університету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди». – 2014 – № 23/1. – С. 216-222.

5. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

6. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 4. – С. 79–91.

7. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28 грудня 2014 року № 79-VIII. – Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 12. – Ст. 76.

8. Про внесення змін до Інструкції з підготовки бюджетних запитів: наказ Міністерства фінансів України від 15 червня 2015 року № 554. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0773-15>.

9. Про затвердження змін до наказу Міністерства фінансів України від 10 грудня 2010 року № 1536: наказ Міністерства фінансів України від від 15 червня 2015 року № 553. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0771-15>.

ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

CAPITAL ADEQUACY THE BANK IN AN UNSTABLE FINANCIAL MARKET UKRAINE

УДК 336.71

Радова Н.В.

к.е.н.,
старший викладач кафедри
банківської справи
Одеський національний
економічний університет

У статті розглянуто достатність капіталу банків в умовах фінансової нестабільності. Визначено основні проблеми із забезпеченням достатнього рівня капіталу банків України. Запропоновано основні напрями підвищення капітальної бази банків України.

Ключові слова: банківська система, банківський капітал, достатність капіталу банку, базельські принципи.

В статті рассмотрено достаточность капитала банков в условиях финансовой нестабильности. Определены основные проблемы с обеспечением достаточного

уровня капитала банков Украины. Предложены основные направления повышения капитальной базы банков Украины.

Ключевые слова: банковская система, банковский капитал, достаточность капитала банка, базельские принципы.

The article discusses the capital adequacy of banks in terms of financial instability. It has the main problem with providing an adequate level of capital banks in Ukraine. The author suggested the main directions of improving the capital base of banks in Ukraine.

Key words: banking system, bank capital, sufficientness of capital of bank, Basel principles.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економічної системи України банківські установи відіграють важливу роль у мобілізації та вільному перетіканні капіталів, нагромадженні коштів для подальшого розвитку економіки.

Основою формування ресурсної бази банків та необхідною умовою її забезпечення є власний капітал, який є одним із найважливіших показників їх діяльності.

Сучасний стан розвитку банківської системи знаходиться під впливом наступних чинників:

негативний вплив світової фінансової кризи; короткострокові заходи монетарної влади щодо подолання кризових явищ; інституційні зміни, що мають значення у середньо- та довгостроковій перспективі; структурні зміни в банківському секторі як результат адаптації до плинної макро-економічного та інституціонального середовищ. У цих умовах набуває актуальності визначення каналів забезпечення достатності капіталу банків, що і обґрунтовує вибір даного напряму дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблеми забезпечення достатності капіталу банків присвячено наукові праці вчених-економістів, а саме: М. Алексєєнка [1], В. Дульської [2], М. Зверякова [3], В. Коваленко [4], С. Малихіної [5], В. Міщенко [6] та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування основних підходів до забезпечення достатнього рівня капіталу банків України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сучасному етапі втрати, що виникають унаслідок знецінення та списання безнадійних до повернення активів, збитки від поточної діяльності банків спричиняють негативний вплив на величину капіталу, що в кінцевому підсумку призводить до появи від'ємного капіталу у банках.

Автор статті у монографії «Роль банків у забезпеченні сталого розвитку реального сектору економіки України» зазначає, що достатність власного капіталу реалізується через функції, що він виконує, і тим самим впливає на розвиток фінансового ринку, а саме: основні (захисна, оперативна, регулююча), допоміжні (інвестиційна, страхова, інноваційна, гарантійна, превентивна, контрольна, нормативна, мобільна, оціночна, координуюча, сукупна) та стратегічні функції (індикативна, комунікаційна, мобілізуюча, стимулююча, планування, обігова) [7, с. 169].

Проблема достатності банківського капіталу почала активно розглядатися із 1970-х років, коли був розроблений та впроваджений метод, за допомогою якого відбувалося регулювання достатності банківського капіталу, тобто підхід, що був розроблений Базельським комітетом з банківського нагляду, який був заснований у 1974 р. при Банку міжнародних розрахунків.

Базель I або Базельська угода, що передбачала встановлення певних вимог до структури капіталу та рівня ризикованості різних видів банківських активів та позабалансових зобов'язань. Основна увага у даному документі приділена кредитному ризику та його зв'язку із капіталом банку так, як саме капітал є джерелом покриття збитків за умови неплатоспроможності позичальників.

Недоліком даного документу є фактично врахування лише кредитного ризику (ризик ліквідності, валютний ризик, процентний у документі не розглядаються).

Національний банк України відповідно до вимог Базеля I встановлює нормативи достатності капіталу, які мають дотримуватися банками за будь-яких умов. Принципи розрахунку нормативів НБУ та їх нормативні значення викладені в Інструкції «Про регулювання діяльності банків України» від 28.08.2001 № 368 [8].

Базель II був прийнятий Базельським комітетом у 2004 р. та використовується найбільшими міжнародними банками [9]. До його структури були

включені певні зміни, серед яких: зміна специфіки створення резервних фондів для покриття наслідків впливу кредитних ризиків; вдосконалена система інструментів пом'якшення банківського ризику; встановлення вимог щодо покриття збитків, внаслідок впливу операційних ризиків; вдосконалення принципів проведення операцій із сек'юритизації активів; вдосконалення принципів проведення операцій, що стосуються торгового портфелю банку.

Особливого успіху у впорядкуванні своєї діяльності до вимог Базеля II в Україні досягли лише банки з іноземним капіталом.

У зв'язку із поглибленням наслідків світової фінансово-економічної кризи базельським комітетом у 2009 р. були розроблені оновлені рекомендації, впровадження яких має підвищити фінансову стабільність світової банківської системи.

Основними змінами Базеля III по відношенню до попередніх його редакцій є: підвищення вимог до капіталу першого рівня – він має становити 6% від активів банку (Базель 2 передбачав 4,5%); створення додаткового спеціального ліквідного резерву (резервний капітал) у розмірі 2,5% від активів банку; мінімальний рівень ліквідного резерву власного капіталу має бути підвищений до 4,5% (Базелі 2 передбачалося 2%); за умови виникнення системної банківської кризи банки в залежності від їх розміру повинні направляти до 2,5% капіталу на створення спеціального стабілізаційного резерву; структура резервів має бути впорядкована до січня 2019 р. [6, с. 14-15].

Незважаючи на досить жорсткі вимоги до структури капіталу та створення резервів, на думку експертів, впровадження вимог Базеля III не дасть того ефекту, на який очікують його розробники [3, с. 15]. Фактично він направлений на регулювання діяльності банків як фінансових посередників фінансового ринку, однак на сьогодні для подолання досить серйозних наслідків світової фінансово-економічної кризи, вказаних заходів може виявитися замало [9].

Нажаль, безпосереднє впровадження принципів банківського менеджменту, передбачених у третій редакції Базельської угоди, має на своєму шляху певні специфічні проблеми: значний дисбаланс між реальним та фінансовим секторами світової економіки, у результаті чого вся світова грошова маса вже не має реального матеріального підкріплення; кризові явища 2009-2010 рр. та виникнення другої хвилі кризи, що має руйнівні наслідки для світової фінансової системи.

З цих позицій більшість банків фізично не можуть виконувати нових умов Базеля III, а до моменту, коли за планом вони повинні бути впровадженими, світова банківська система може опинитися на межі повного колапсу [3].

З іншого боку в країнах, де розвиток фінансового сектору економіки є не таким значним, як у західних країнах, серед яких можна вважати і Україну, введення вимог Базеля III може створити умови для підвищення стійкості фінансової системи держави.

Однак, варто зазначити, що в Україні нова система має потенціал до впровадження також лише у банках з іноземним капіталом, діяльність яких сьогодні поступово приводиться до умов Базеля II [9]. Реалізація вимог Базеля III в Україні передбачена в частині створення буферів капіталу з 2020 р. [8].

Розглядаючи сучасні тенденції відносно достатності капіталу банків України, можна виділити декілька ключових аспектів.

По-перше. У до кризовому періоді українська банківська система демонструвала прискорені темпи свого розвитку, кількість банків, що мали ліцензію на здійснення банківських операцій, постійно збільшувалася, про що свідчать дані офіційної статистики НБУ (рис. 1).

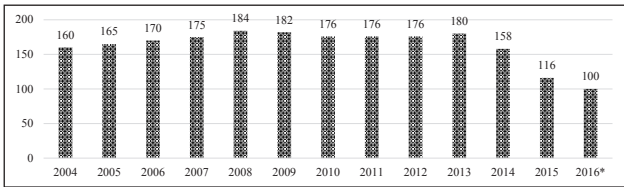

Рис. 1. Кількість банків що мають ліцензію НБУ із 2004 р. по 2016*р.

* – станом на 01.11.2016

Джерело: складено автором за матеріалами [10]

Однак, в результаті поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи, їх кількість дещо скоротилася із 184 одиниць у 2009 р. до 100 одиниць станом на 01.11.2016. Переважно це відбулося в наслідок ліквідації найбільш проблемних банків, що за підсумками останніх років демонстрували негативні фінансові результати, разом з тим варто відмітити, що в цей же час продовжувалася тенденція до нарощування обсягів іноземного капіталу в українській банківській системі (рис. 2).

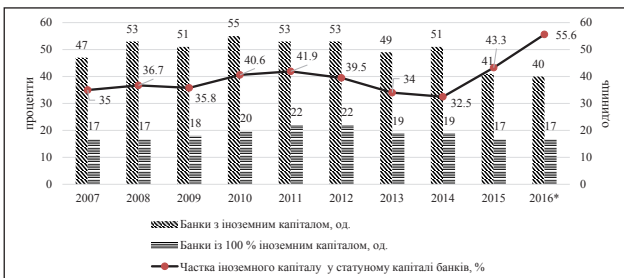

Рис. 2. Динаміка присутності іноземного капіталу в банківській системі України у період із 2007 р. по 2016 р.*

* – станом на 01.08.2016

Джерело: складено автором з використанням матеріалів [10]

Аналізуючи дані рис. 2, з високою долею впевненості можна відзначити, що ситуація із банківським капіталом у фінансовому секторі досить складна. Рисунок 2 демонструє повільний, проте впевнений приріст не лише кількості банків з іноземним капіталом, а і збільшення кількості банків, що на 100% перебувають у власності іноземних інвесторів, тоді, як рис. 1 свідчить про скорочення кількості банків, що функціонують в банківській системі, виходячи із чого, можна дійти висновку, що скорочення кількості банків у структурі банківської системи відбувається за рахунок ліквідації вітчизняних банків, що в умовах низької довіри потенційних клієнтів та громадян означає поступову майбутню втрату конкурентних переваг вітчизняного банківського капіталу.

По-друге, обов'язковість розкриття інформації про реальних власників комерційних банків. Ця вимога є особливо актуальною для України так, як, враховуючи значний рівень тінізації економіки, походження українського банківського капіталу часто є невстановленим [11; 12]. Однак, незважаючи на те, що така практика є безумовно позитивним кроком для вітчизняної економіки, разом з тим вона може стати причиною принципового виведення тіньового капіталу із вітчизняних банків, що буде мати досить негативний вплив на фінансову стійкість банківського сектору.

По-третє. Неоднозначність даних щодо обсягу наявних активів, банківського капіталу та наданими кредитами (рис. 3).

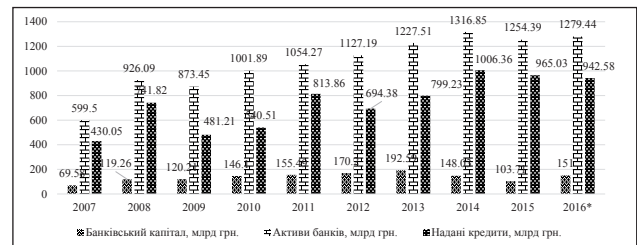

Рис. 3. Динаміка абсолютного обсягу активів, банківського капіталу та активних операцій у кризовий та після кризовий період*

* – станом на 01.11.2016

Джерело: складено автором з використанням матеріалів [10]

Незважаючи на згортання програм споживчого, іпотечного та довгострокового кредитування, більшість банків України, за даними НБУ, свідчать про нарощування їх обсягів навіть у кризовий період. У 2008 р. існувала тенденція до стрімкого зростання кредитування, що частково стало наслідком полегшення процедури отримання кредитів. Протягом 2014-2016 рр. обсяги кредитування хоча і мають тенденцію до зменшення, але залишаються на достатньо значному рівні. Враховуючи зниження доходів громадян та попиту на кредити, купівельної спроможності гривні, а відтак і проблеми із доларовими кредитами, суми непогаше-

них зобов'язань перед банками суттєво збільшувалися, роздуваючи при цьому абсолютні розміри наявних банківських активів.

У цьому контексті, варто також звернути увагу на рівень достатності банківського капіталу. Динаміка свідчить, що при встановленому мінімальному значенні нормативу Н2 у 10%, у 2008 р. банківська система мала достатність капіталу на рівні 14%, що перевищує норматив, проте, з високою долею впевненості можна зазначити, що такого обсягу недостатньо для покриття всіх можливих втрат, пов'язаних із наданими активами у період світової фінансово-економічної кризи (рис. 4).

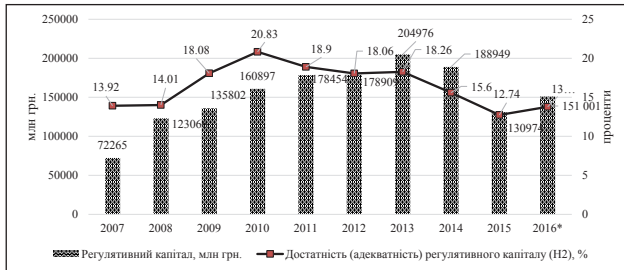

Рис. 4. Динаміка економічного нормативу Н2 та регулятивного капіталу за період з 2007 по 2016 рр.*

* – станом на 01.11.2016

Джерело: складено автором з використанням матеріалів [10]

По-четверте. Низька рентабельність банківського капіталу. Ця проблема досить гостро постає не лише в Україні, а і за її межами. Аналогічна ситуація існує зараз і в Україні, рентабельність банківського капіталу продовжує бути незначною (рис. 5).

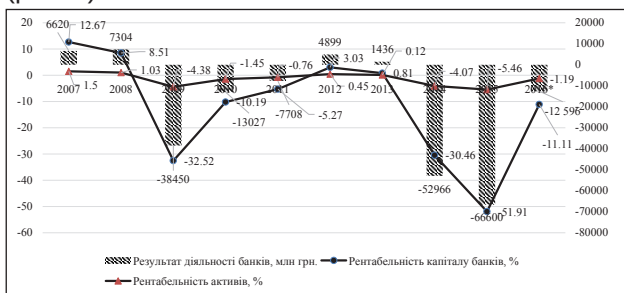

Рис. 5. Динаміка показників рентабельності капіталу, активів та результату діяльності банків України за період з 2007 по 2016 рр.*

* – станом на 01.08.2016

Джерело: складено автором з використанням матеріалів [10]

Як свідчать дані рисунку 5 рентабельність капіталу банків має від'ємне значення. У вітчизняній банківській системі існують значні проблеми із дохідністю капіталу. Акціонери усіх груп збільшували статутний капітал переважно з метою підтримки власного бізнесу.

Таким чином, проведений аналіз функціонування банківської системи України дозволив

виділити ряд досить серйозних фінансово-економічних проблем: значний дисбаланс щодо концентрації капіталу між банками різних груп; існування у докризовому періоді значного перевищення обсягів зростання активів в банківській системі над обсягами акумулювання капіталу тоді, як темпи цього зростання демонстрували протилежну тенденцію; низький рівень капіталізації банківської системи України; поступове збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України; низька ефективність використання банківського капіталу; дисбаланс у структурі банківського капіталу; надзвичайно високий рівень проблемної заборгованості.

Висновки з проведеного дослідження. На фазі активного кредитування банки мають сформувати консерваційний буфер, а на фазі надмірного незабезпеченого кредитування – контрциклічний буфер. Обсяг відрахувань банків на формування цих буферів необхідно встановлювати диференційовано залежно від структури проблемної заборгованості в банку та фаз циклу її формування в банківській системі. Резервування банками України коштів на створення цих буферів дозволяє мати достатньо ресурсів для стимулювання кредитної активності під час кризи та покриття втрат від проблемної заборгованості.

Пріоритети та інструменти управління капіталом, активами та ризиком банків мають функціонально та структурно узгоджуватися за фазами формування проблемної заборгованості. Це дозволяє конкретизувати стратегічні та тактичні завдання управління адекватністю банківського капіталу з урахуванням специфіки кредитної активності банків на різних фазах економічного циклу.

Ще одним із напрямів забезпечення достатності капіталу банків України є перехід на контрциклічну модель регулювання. За контрциклічною моделлю рівень регулятивних вимог повинен підвищуватися в ситуації сприятливих економічних умов та зниження – за несприятливих. Представлена регулятивна концепція пов'язана з новою еволюційною фазою вимог до капіталу.

Як зазначає В. Коваленко, основними напрямами реалізації концепції контрциклічного регулювання є: перехід до динамічного резервування; обмеження щодо роздування банківських балансів під час ситуації «мильних бульбашок» на кредитному та фондовому ринках за рахунок введення додаткового нормативу достатності капіталу (не зваженого за ризиками) – простого співвідношення капіталу до активів; розширювати перелік чинників, які впливають на норму достатності капіталу, включивши до розрахунку якого не тільки ризики окремо взятого банку, але і макроекономічні ризики; створити спеціальне банківське регулювання для системоутворюючих банків [4, с. 56].

Реформа Базель III посилює вимоги до якісного наповнення банківського капіталу реальними активами, до складу яких входить звичайні акції та нерозподілений прибуток та, ні у якому випадку, фіктивні активи, що раніше у великих масштабах допускалися та маніпулятивно використовувалися банківської спільнотою. Зрозуміло, що прийняті рішення потребують суттєвого корегування моделі ведення банківського бізнесу, що в кінцевому підсумку призведе до подорожчання та протистояння ділових кіл, які замість збільшення обсягів кредитування та зниження процентних ставок отримують їх скорочення та подорожчання кредитних ресурсів, а це означає затримку економічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексеєнко М.Д. Капітал банку : питання теорії та практики : Монографія / М.Д. Алексеєнко. – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Дульська В. І. Власний банківський капітал, його функції та складові / В.І. Дульська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2016. – № 3(53). – Ч. 3. – С. 127-130.
3. Зверяков М.І. Банківський капітал: вимоги Базеля III / М.І. Зверяков, В.В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 13-23.
4. Коваленко В. В. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В. В. Коваленко, Д. С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1(30). – С. 48-58.
5. Малыгина С. Новые стандарты Базель III – перспективы внедрения / С. Малыгина // Банкаускі веснік. – 2011. – № 9. – С. 9–14.
6. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 11-17.
7. Роль банків у забезпеченні сталого розвитку реального сектору економіки України: монографія / За ред. В.В. Коваленко. – Одеса, ОНЕУ, 2016. – 244 с.
8. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
9. Кротюк В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 2–6.
10. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Статистика НБУ. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
11. Д'яконова І.І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України : монографія / І.І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 400 с.
12. Быков А. А. Антикризисный менеджмент : учеб. пособ. для слушателей программы Master of Business Administration / А. А. Быков, Т. Н. Беляцкая. – Мн. : Изд. центр БГУ, 2003. – 256 с.